

Poročilo o izvajanju nalog članov ZDUS-a v okviru programa Državnega preventivnega mehanizma (DPM), ki ga izvaja Varuh človekovih pravic za leto 2023

Člana: Liljana JAZBEC

Matevž Žugelj

Konec leta 2023 se je iztekel 4 letni mandat članom skupine DPM, ki jih je povezovala ga. Vida Bogataj. Na razpis Varuha, ki je bil objavljen 25. 11. 2022, se je odzvala le ena od dosedanjih članic. Na sestanku s predstavniki Varuha 16. 5. 2023 je bilo podano ponovno vabilo, da se med člani preveri interes za sodelovanje. V drugi polovici leta se je povabilu odzval g. Matjaž Žugelj.

Od članov se pričakuje ustrezno usposobljenost na področju varstva človekovih pravic, zlasti s področja preprečevanja mučenja in drugih krutih, nečloveških ali poniževalnih kazni ali ravnanj. Med člani skupine predstavnik Varuha za posamezen obisk ustanove izbere posameznika, ki po izvedenem obisku po določbah Opcijskega protokola v roku, ki ga določi Varuh, pripravi tudi poročilo o opravljenem nadzoru. Na podlagi tega delnega poročila se nato pripravi končno poročilo o obisku v sodelovanju s predstavnikom Varuha.

27. 3. 2023 je bilo na sedežu Varuha organizirano strokovno predavanje Sporazumevanje oseb z demenco, na katerega so bili vabljeni člani nevladnih organizacij, ki sodelujejo v DPM.

16. 5. 2023 je bil na ZDUS-u sestanek s predstavnikoma Varuha, na katerem so prisotni (dotedanji člani in predstavnika Varuha) izpostavili:

- Vida Bogataj je omenila, da so za ZDUS primarni obiski DSO, da je potrebno tam okrepiti naše sodelovanje, pa tudi drugje, kjer gre za vprašanje starejših.
- Marija Milavec Kapun je povedala, da gre tu za medgeneracijsko perspektivo. Staranje ljudi je povsod, tudi v zaporih, kar je posebna problematika.
- Ivan Šelih, namestnik Varuha, je dejal, da so dali priporočila glede paliative za bolne starejše v zaporih in izpostavil, da je na tem področju velika stigma (vključevanje paliative npr. v DSO).
- Jure Markič, predstavnik Varuha, je dodal, da so starejši praktično v vseh institucijah, tudi v posebnih socialnih zavodih, tudi v VDC. Odpirajo se posebni oddelki za osebe z demenco. V CUDV je zatečeno stanje. Potrebne so usmeritve za delo z osebami z demenco na oddelkih z osebnim spremljanjem. Tu je še problematika omejitev in zakonskih podlag za le-to (op. prostovoljni/neprostovoljni pristanek).
- Vera Pečnik je izpostavila program Starejši za starejše, izzive socialne izoliranosti in dolgotrajne oskrbe.
- Vida Bogataj je dodala, da je mnogoštevilna in raznovrstna problematika v povezavi s starostjo.
- Vera Pečnik je zanimalo mnenje VČP glede evtanazije, na kar je namestnik varuha odgovoril, da ima VČP zadržan odnos do tega in je njihovo mnenje usmerjeno v paliativo.

28. 9. 2023 je bilo spoznavno srečanje Liljane Jazbec z novim članom g. Matevžem Žugeljem z namenom predstavitve nalog v okviru DPM.

5. 12. 2023 pa je bil na ZDUS-u informativni sestanek s predstavnikoma Varuha in Matevžem Žugljem z namenom predstavitve delovanja DPM.

Štev. obiskov v letu 2023: 6

Na vseh naštetih obiskih je bila prisotna L. Jazbec.

Posamezni obiski:

- 1. obisk: VDC Zagorje**
Datum: 16. 3. 2023
Vodila odgovorna delavka VČP: Sonja Božič Testen
- 2. obisk: VIZ Višnja Gora**
Datum: 18. in 19. 4. 2023
Vodila odgovorna delavka VČP: Sonja Božič Testen
- 3. obisk: VDC Nova Gorica**
Datum: 21. 6. 2023
Vodila odgovorna delavka VČP: Sonja Božič Testen
- 4. obisk: VDC Murska Sobota**
Datum: 17. 8. 2023
Vodila odgovorna delavka VČP: Sonja Božič Testen
- 5. obisk: INCE Mengeš**
Datum: 28. 8. 2023
Vodila odgovorna delavka VČP: Sonja Božič Testen
- 6. obisk: VDC Golovec**
Datum: 4. 9. 2023
Vodila odgovorna delavka VČP: Sonja Božič Testen

Pomembne zaznave pri obiskih inštitucij:

V letu 2023 nismo bili med izbranimi za obisk domov za starejše, zato ne moremo navesti nikakršnih zaznav z obiskov DSO. Smo pa bili prisotni na tematskih obiskih v VDC-jih, kjer je nameščenih čedalje več starajočih oseb. Gre za dolgotrajne, večinoma doživljenjske namestitve oseb s posebnimi potrebami.

Namen tokratnih (tematskih) obiskov je bil ugotoviti, v kakšni meri je stanovalcem oziroma uporabnikom socialnovarstvenih zavodov zagotovljena pravica do zasebnosti, intimnosti, ali imajo možnost vzpostavitve odnosa z osebo istega ali drugega spola znotraj zavoda ali izven njega, ali se takšnim osebam zagotavlja možnost skupnega življenja, sklenitev zakonske zveze, kakšna je zdravstvena obravnava stanovalcev oziroma uporabnikov, ali jim je

zagotovljena možnost kontracepcijskih sredstev, kakšno je ravnanje v primeru nosečnosti stanovalke oziroma uporabnice, kdo odloča o prekinitvi nosečnosti, sterilizaciji. V povezavi z vsemi navedenimi vprašanji smo preverjali pritožbene poti, možnosti stikov (obiski, telefonski klici, dostop do interneta in podobno), bivalne pogoje. Poseben poudarek je bil namenjen primerom spolnega nasilja in ravnanju v primeru, če je ali bi v prihodnje do takšnih primerov prišlo. Ob obiskih smo se skušali pogovoriti tudi s stanovalci oziroma uporabniki in tako neposredno od njih izvedeti, kakšne so možnosti in omejitve za partnerske zveze, intimne stike, skupno življenje.

Vsem obiskanim ustanovam (posebnim zavodom, VDC in CUDV) so bila podana skupna priporočila oblikovana z namenom odprave v nekaterih ustanovah ugotovljenih pomanjkljivosti:

1. DPM obiskanim ustanovam priporoča, da v primerih, ko se želje uporabnikov in njihovih svojcev oziroma skrbnikov glede uresničevanja do zasebnih stikov in s tem povezanih vprašanj razlikujejo, upoštevajo pravice uporabnikov do oblikovanja lastnega življenja po svojih željah in v okviru svojih zmožnosti.
2. DPM priporoča, da obiskane ustanove poskrbijo, da si stanovalke/uporabnice izberejo osebnega ginekologa ter da skrbijo za prijavo na redne ginekološke preglede stanovalk/uporabnic, skladno z napotilom izbranega ginekologa.
3. DPM priporoča, da obiskane ustanove za stanovalce/uporabnike, ki ob namestitvi v socialnovarstveni zavod niso spremenili stalnega prebivališča, državne preventivne programe na Onkološkem inštitutu Ljubljana oziroma Nacionalni inštitut za javno zdravje obvestijo o novem naslovu stanovalca/uporabnika.
4. DPM priporoča, da obiskane ustanove poskrbijo za učinkovit sistem pritožbenih poti, tako glede oddaje pritožbe (npr. namestitev nabiralnika za pritožbe, dostopnost pripomočkov za pisanje) kot tudi njene pravočasne obravnave, seznanjanja pritožnika in evidentiranja pritožb. Ob tem naj tudi poskrbijo za seznanjenost stanovalcev/uporabnikov s pritožbenimi potmi (priprava vloženke, objava na oglasni deski in podobno).
5. DPM priporoča obiskanim ustanovam, da stanovalcem/uporabnikom (tako varovanih kot odprtih oddelkov), ki bodo iskali določene informacije glede partnerstva, intime, spolnosti in drugih, s tem povezanih tem, ponudi možnost osebnega pogovora, kvalitetno literaturo, ki jim bo osvetlila njim neznano področje in pomagala najti odgovore¹ ter jim ponudi tudi vso potrebno pomoč ob iskanju informacij po svetovnem spletu, ob tem pa naj poleg individualnega svetovanja pripravijo tudi splošna, ciljnim stanovalcem/uporabnikom prilagojena, izobraževanja o teh temah.
6. DPM priporoča obiskanim ustanovam, da stanovalcem/uporabnikom vedno omogočijo dostop do telefona (mobilnega telefona, če ga hranijo zaposleni ali pa telefona ustanove), če hočejo poklicati nekoga, ki skrbi za zaščito njihovih pravic (odvetnika, zagovornika, skrbnika, Varuha), ob dostopu do telefona pa naj tudi sicer omogočijo odstop od morebitne časovne omejitve, če obstajajo pri stanovalcu/uporabniku posebnosti, ki to utemeljujejo.
7. DPM priporoča obiskanim ustanovam, da izvedejo za zaposlene, stanovalce/uporabnike in njihove svojce ustrezna izobraževanja glede nedopustnosti spolnega nasilja, pa tudi načina ravnanja v primeru, če do njega pride (npr. na koga se lahko v takšnem primeru obrnejo). Hkrati bi bilo smiselno, da obiskane ustanove vzpostavijo protokol ravnanja, če bi do nasilja prišlo, saj bi to zelo olajšalo ravnanje zaposlenim v takšnem zahtevnem, pa tudi stresnem položaju.

¹

Izpostavila bi rada še nekaj opažanj, ki se nanašajo na stanovalce v DSO

Ukrepi za zaježitev širjenja bolezni Covid 19 so močno posegli v človekove oziroma ustavne pravice stanovalcev DSO, kot so pravica do gibanja, pravica do družinskega življenja, pravica do druženja, pravica do enake zdravstvene obravnave, pravica do zdravja, pravica do dostojnega umiranja, pravica do nedotakljivosti stanovanja in pravica do pravnega varstva.

Stanovalci so v obdobju pandemije v DSO doživljali hudo socialno izolacijo. Obiski svojcev so bili dolge mesece onemogočeni. Izsledki kažejo, da je ta čas pustil hude posledice za zdravje, počutje, koristi in pravice stanovalcev domov.

Ponekod so bili zelo dolgo zaprti v sobah, zaradi česar so opešali umsko in telesno, trpeli so zaradi omejevanja stikov in druženja. Čeprav so bili na varnem, so se počutili kot v zaporu. Nekateri so umrli brez slovesa s svojcem. Stiske so si lajšali s pogovori s svojci po telefonu in prek drugih tehničnih naprav, a vsi te možnosti niso mogli izkoristiti, ker teh naprav ne znajo uporabljati ali pa do njih niso imeli dostopa. Posledice so tu!

a) Nasilje (pretresljive objave zlorab stanovalcev v domovih starejših na spletu)

Vsem nam je znan dogodek (2023) iz Doma starejših občanov Trebnje, ko je dijakinja na študentskem deli fizično obračunavala s starejšo stanovalko, jo vlekla za nos in lase, pred stanovalcem na invalidskem vozičku pa posmehljivo plesala. Svoje početje je snemala in objavljala na družbenem omrežju TikTok.

Letos je do novega nasilja prišlo v Domu starejših Grosuplje, tokrat s strani svojke, ki je udarila svojega sorodnika in dogajanje predvajala na socialnem omrežju.

23. 10. 2023 smo na ZDUS prejeli anonimno prijavo z opisi domnevnih nepravilnosti, ki se dogajajo v Domu upokojencev Franc Salamon v Preboldu. Anonimna prijava je bila podana tudi na Varuha človekovih pravic.

STANJE V DOMU UPOKOJENCEV FRANC SALAMON v Preboldu

Obvestite prosim tudi vi pristojne institucije o raznerah v Domu upokojencev Franca Salamona v Preboldu.

Uporabniki njihovih storitev so s strani nege nedopustno neobravnavani. Nočnih plenit ni, zato so oskrbovanci pomočeni, onečedeni do hrbta, po vozičkih blato curlja, da obiskovalci čistijo svojce sami. Hrana, ki bi morala biti prilagojena, ni zmiksana ali razrezana – za točno določene osebe, ki imajo to predpisano. V 31 dneh meseca so oskrbovanci skopani 2x. O negi ni duha ne sluha. Cel dan so sami brez osebja.

Na predviden sestanek direktorica ni prišla. Stanje naj bi si ogledal župan, a do te izvedbe tudi še ni prišlo.

V izogib maščevanju direktorice in osebja, so svojci tiho in sami uredijo izvedbo osnovne nege, prehrano. Sicer naj bi pritožbe bile že v teku, a izboljšanj nji. Vsak dan šteje. In oskrbovanci plačajo za storitve.

26. 10. 2023 je članica DPM poklicala Ivana Šeliha, namestnika Varuha, ki ji je v telefonskem pogovoru zagotovil, da bodo zadevo preverili. Varuh nas ni seznanil z izsledki, zanje bomo pisno zaprosili!

V eni od raziskav je bilo ugotovljeno, da stanovalci v DSO s strani strokovnega osebja najpogosteje doživljajo vedenje, ki bi ga lahko opisali kot razosebljanje in kršitev dostojanstva. Negovalno osebje pa je (v nekaterih primerih) pokroviteljsko, prav tako pa je (lahko) kršena njihova zasebnost. Razosebljanje je še posebej pogosto omenjeno v povezavi s pomanjkanjem časa negovalnega osebja pri izvajanju nege ali terapije, ko so poročali o bolečini, ki jo pogosto občutijo pri izvajanju nege.

Pozivom o pravici do življenja brez nasilja in zlorab po vsem svetu ter mednarodni kampanji Starost zahteva dejanja, ki poteka v 47 državah, se pridružuje tudi ZDUS s sloganom Nekatere zgodbe je težko povedati, s katerim se zahteva spoštovanje pravic starejših. Opozarjamo, da zdajšnji mehanizmi za varstvo človekovih pravic niso dovolj učinkoviti, da bi zaščitili pravice starejših.

b) Osamljenost

Veliko pogosteje kot z nasiljem pa se soočajo stanovalci v DSO z osamljenostjo in občutkom nemoči, še posebej tisti, ki so gibalno ovirani in potrebni pomoči in nege. Želijo si, da bi jim zaposleni namenili vsaj nekaj minut dnevno, da bi jim lahko zaupali svojo stisko. Zapuščen stanovalec v domskem varstvu po navadi nima obiskov in nikakršnih stikov s svojci, kar jih zaznamuje z žalostjo in molkom. Takšna oseba ni motivirana in težje sodeluje v zdravstveni negi in rehabilitaciji.

c) Pomanjkanje kadra - slabo plačano osebje

Predolgo se že razpravlja, da bo potrebno sprejeti **novе kadrovske normative** za področje socialne oskrbe in zdravstvene nege ter **urediti plačni sistem**, da bodo zaposleni na področju sociale in zdravstva primerno plačani za svoje zahtevno in težko delo in ne bodo bežali na druga področja dela izven DSO.

Č) Nezasedenost DSO

V Sloveniji je že nekaj časa opazno upadanje zasedenosti domov za upokoјence. Razlogov je več. Po dolgih letih pomanjkanja prostorov v domovih za ostarele, danes nobeden od domov ni popolnoma zaseden. Po podatkih Skupnosti socialnih zavodov Slovenije je v javnih domovih za ostarele, pri zasebnikih s koncesijo in v zavodih za varstvo odraslih s posebnimi potrebami prostih 557 mest. Eden glavnih razlogov za nezasedenost je pomanjkanje kadra.

Ustvarjanje pogojev za varno starost in dostojno preživetje za vse, ki niso sposobni skrbeti sami zase, je pomembna naloga vseh nas in ne sme biti predmet razprave o smotrnosti, navsezadnje se v tem življenjskem obdobju slej ko prej najdemo vsi.

Poročilo pripravila:

Lili Jazbec

V Domžalah, 15. 1. 2024